

Some Remarks Regarding the Phraseological Inventory from Ispirescu and Creangă's Fairy Tales

Elvira Buzoianu-Ambrinoc¹

Abstract: In this article, I aim at characterizing the phraseological inventory both of Petre Ispirescu and of Ion Creangă, as it is used in their fairy tales and illustrating certain functions. At first sight, the amount of set phrases or idioms encountered in Creangă's texts might seem superior to that of Ispirescu's. This impression can be caused by Creangă's richness of expressive procedures compared to Ispirescu's linguistic possibilities. As I tried to prove, both writers possess, actually, almost the same phraseological inventory. In this regard, I chose to compare some fairy tales, published by Ispirescu and Creangă, fairy tales which have a similar plot and many common features in their structure and content.

Keywords: P. Ispirescu; I. Creangă; style; phraseologisms; linguistic expressiveness

Observații privind inventarul frazeologic din basmele lui Ispirescu și Creangă

1. Preliminarii. Doi autori de basme de la sfârșitul secolului al XIX-lea

Șerban Cioculescu, în volumul *Variatăți critice*, îi dedică lui Ion Creangă două capitole: *Ion Creangă artistul și În marginea lui Moș Nichifor Coțcariul*. În primul dintre cele două texte, începe prin a face o comparație între Ispirescu și Creangă, scriitorii a căror activitate s-a conturat în ultima parte a secolului al XIX-lea, dar al căror renume s-a răspândit mai ales de la începutul secolului al XX-lea. Ambilor li

¹ PhD in progress, Doctoral School of Philology, University of Pitești, Romania; Address: 7 Aleea Școlii Normale, Pitești, 110254, Romania; Corresponding author: ana_elvira21@yahoo.com.

s-a refuzat recunoașterea inițială de către mințile școlite din principatele române: unul fiind cu foarte puțină școală, mai degrabă autodidact, om muncitor, oarecum fără profunzime, iar celălalt, „un povestaș” ce s-a inspirat din folclor, și el fără prea multă carte, oscilând între profesia de dascăl și cea de diacon. Critica literară a fost destul de reținută, dar rolul activității lor literare s-a evidențiat mai ales prin utilizarea textelor scrise de cei doi în manualele școlare, chiar dacă fiecare era valorificat în principatul din care provenea. Astfel, Creangă era sursă pentru manualele din Moldova, în timp ce Ispirescu era folosit în Muntenia.

Așa se face că în partea de sud a țării s-a dezvoltat un adevărat cult pentru Ispirescu: „În Ispirescu, Delavrancea a văzut, nici mai mult nici mai puțin, decât un *Împărat al basmelor*” (Cioculescu, 1966, p. 193). Cu toate că menționează articolul laudativ al lui Delavrancea întru amintirea lui Ispirescu, Șerban Cioculescu este de părere că Ion Creangă este mai iscusit decât „culegătorul tipograf”, că opera sa întrece valoarea artistică a *Basmelor românilor*: „Am dat poate o prea largă extindere supraevaluării lui Ispirescu, numai ca un fel de explicare a târziei recunoașteri aduse lui Creangă” (Cioculescu, 1966, p. 194). Poate că lauda excesivă la adresa culegătorului de basme este determinată și de faptul că: „Manualele școlare erau pline de legende și basmele lui Petre Ispirescu, „culegător tipograf”, a cărui faimă de *self-made man*, adică de om ridicat prin propriile lui merite, egala pe aceea de scriitor și de folclorist” (Cioculescu, 1966, p. 193), ceea ce înseamnă că, pe la începutul secolului al XX-lea, Creangă nu conta mai mult decât Ispirescu, o explicație fiind tocmai supraevaluarea bucureșteanului.

Cu intenția de a-i evidenția valoarea, Șerban Cioculescu afirmă despre Creangă că „nu este un scriitor cursiv și fluent”, susținându-i însă originalitatea: „artistul este atât de dificil și de scrupulos, nu și-a meșteșugit proza în vederea inteligibilității totale, ci în căutarea unui anumit ritm secret, pentru satisfacerea simțului său armonic” (Cioculescu, 1966, pp. 194-195).

Pentru a descoperi în ce constă arta, originalitatea și valoarea fiecăruia dintre cei doi scriitori de basme, putem examina basmele, mai ales pe cele care au același filon ca punct de plecare în realizarea discursului epic. Astfel, punem față în față două basme cu aceeași temă, cu un subiect dezvoltat în manieră aproximativ identică: Petre Ispirescu, cu *Fata moșului cea cu minte*, și Ion Creangă, cu *Fata babei și fata moșneagului*.

2. „Tipul Holle”

Subiectele basmelor sunt indisolubil legate între ele prin însăși apartenența la specie, iar miile de variante sunt variațiuni pe aceeași temă. V.I. Propp, în *Morfologia basmului*, ajunge să sublimeze acest tip de text într-o schemă unică, de parcă nu ar exista, de fapt, decât un singur basm, iar variantele sunt determinate de criteriile etnice, geografice, sociale: „Toate basmele fantastice au o structură monotipică” (Propp, 1970, p. 28). Având în vedere cele două texte analizate, ne putem opri la tipul fetei persecutate, numit de Lazăr Șăineanu „tipul Holle” (Șăineanu, 1895, p. 706), pornind de la textul *Frau Holle (Fântâna fermecată)*, basmul fraților Grimm.

În această variantă, o văduvă are două fiice, dar o preferă pe cea leneșă și urâtă în detrimentul celei harnice și frumoase, pe nume Hilda. Aceasta din urmă, fiica mai mică, scapă fusul într-o fântână în timp ce încerca să îl spele de propriul sânge care ieșea din rana provocată de instrumentul de tors în timpul lucrului. Mama o determină să găsească o cale de a obține fusul pierdut, iar fata cade în fântână. Deschizând ochii într-o altă lume, fata întâlnește un cuptor plin de pâine, un măr plin de roade, o căsuță în care locuiește o bătrână, mama Promoroaca. Îi slujește bătrânei și este recompensată cu o ploaie de monede de aur și cu fusul pierdut, apoi se întoarce acasă. Alda, fiica mai mare, repetă experiența surorii sale până la căderea în fântână, însă nu scoate pâinile din cuptor, și nu culege merele din pomul încărcat de rod. Mamei Promoroaca îi servește pentru puțin timp, apoi revine la lenevia ei, fapt care o determină pe bătrână să o trimită acasă la mama ei, dar încărcată de o ploaie de noroi. Ajunsă acasă, Alda înțelege de ce i s-a întâmplat această rușine și se transformă într-o fată muncitoare.

Izgonirea fetei harnice se regăsește în gonirea de acasă a fetei vitrege din basmele *Fata moșului cea cu minte*, de Petre Ispirescu, și *Fata babei și fata moșneagului*, de Ion Creangă, cei doi scriitori ilustrând ceea ce Șăineanu numește „basmul tip *Fata moșului și fata babei*” (Șăineanu, 1895, p. 706), cu variantele muntenească și moldovenească. Amintind „tipul Cenușăreasa” (Șăineanu, 1895, p. 724), teoreticianul basmului încadrează varianta bucovineană a basmului *Fata babei și fata moșului* în această tipologie. Astfel, în valorificările realizate de Creangă și de Ispirescu putem vorbi despre o combinație a motivului Holle cu cel al Cenușăresei.

3. Firul narativ sau povestea

3.1. Petre Ispirescu, *Fata moșului cea cu minte*

Un bătrân care are o față vrednică se căsătorește cu o femeie în vârstă care are o față leneșă. Fata cuminte face toată munca în casă, dar nu i se recunoaște efortul și este certată, în timp ce fata babei este protejată, chiar dacă nu face nimic. Baba îl instigă pe unchiaș să își gonească fiica de acasă, sub amenințarea cu separarea. Mama vitregă stinge focul din vatră, iar fiica moșului este nevoită să plece în căutarea unor scânteii salvatoare. În drumul spre vâlvătaia care licărea, fata îngrijește o grădină părăsită, un puț sleit, un cuptor neîngrijit, iar apoi ajunge la casa Sfintei Vineri. Maica o primește în casa ei, iar fata se oferă să o ajute în gospodărie cât timp Sfânta Vineri este la biserică: face ordine, curăță casa și le dă de mâncare copiilor. Sfânta Vineri este foarte mulțumită de grija arătată de fata moșului, apoi o lasă să-și aleagă o ladă mică drept plată.

Drumul de întoarcere spre casă îi oferă recompense și din partea obiectelor îngrijite la plecare: o azimă caldă, apă rece, poame coapte. Ajunsă acasă, fata deschide cufărul în care descoperă o adevărată comoară de pietre prețioase și mătasuri cu aur. Invidia babei o determină pe cea din urmă să o trimită și pe fata ei pe același drum, în speranța îmbogățirii printr-o răsplată similară. Fiica babei cea leneșă este indiferentă în fața rugămintelor grădinii, ale puțului și ale cuptorului, iar serviciile aduse Sfintei Vineri produc suferințe copiilor. Plata aleasă este cel mai mare cufăr care a venit pe apa din fața porțiței Sfintei.

Pe drumul de întoarcere are dorința de a se înfrupta din azimele cuptorului, să bea apă rece din puț, să deguste din fructele grădinii, dar toate i se refuză. Ajunsă acasă la mama sa, fata deschide nerăbdătoare cufărul, iar balaurii le înghit pe amândouă. Fata moșului se căsătorește cu un tânăr frumos și fac o nuntă plină de veselie.

3.2. Ion Creangă, *Fata babei și fata moșneagului*

Un moș și o babă trăiesc împreună, fiecare având câte o fată. Cea a bărbatului este harnică, frumoasă și bună, iar cea a femeii este leneșă, urâtă și rea. În timp ce tânăra cea silitoare face toată munca în gospodărie, sora vitregă se alintă și fuge de greu, își arogă rezultatele efortului altuia, aruncând cuvinte de ocară împotriva celeilalte, susținută fiind de mama sa. Baba își protejează copilul și, pretextând nesupunerea fiicei vitrege, cere bărbatului să-și alunge fata de acasă. Acesta din urmă, manipulat cu viclenie, lingușit, înfricoșat de gura nevestei, îi cere fiicei să

plece de acasă, în speranța că așa se va așterne liniștea în casă. Fiica ascultătoare părăsește casa plecând fără sprijin la drum.

În călătoria sa prin lume, fata săvârșește acte de altruism, dovedindu-și bunătatea, empatia, hărnicia, priceperea: salvează o cățelușă bolnavă și slabă, curăță un păr plin de omizi, îngrijește o fântână plină de mâl, lipește un cuptor crăpat. Ajunsă la casa Sfintei Duminici, intră în slujba acesteia și are grijă de copiii ei, niște jivine pe care le spală și le hrănește, primind drept răsplată lada pe care și-o alege din pod.

Pleacă spre casa părintească ducând cu ea cea mai veche și mai urâtă ladă, iar pe drumul de întoarcere este hrănită de cuptor, în timp ce setea i-o potolește fântâna, care-i oferă și două pahare de argint; de asemenea, părul îi dăruiește fructe, iar cățelușa îi oferă o salbă de galbeni. Cu toate aceste bunuri câștigate, se întoarce la tatăl său, fericită de reîntâlnire, dar stârnind invidia mamei vitrege atunci când din lada cea mică s-au revărsat bogății nenumărate.

Fata babei pleacă în lume să aducă mamei sale bogății pe măsura celor aduse de fata moșului, dar, atunci când i se arată cățelușa, părul, fântâna, cuptorul cerând a fi îngrijite, tânăra refuză să se implice, răspunde impertinent și pleacă mai departe, ajungând și ea la Sfânta Duminică. Intră în slujba Sfintei, iar atunci când aceasta este plecată la biserică, opărește copiii și îi lasă nemâncați pentru că bucatele gătite sunt arse și sleite, imposibil de gustat. Cu toate acestea, fetei i se plătește cu o ladă din pod, cea pe care o alege fiind cea mai nouă și mai frumoasă dintre toate.

Pe drumul spre casă i se refuză plăcintele din cuptor, paharele de argint de la fântâna cu apă, perele din pomul plin cu fructe, salba de galbeni de la gâtul cățelușei. Ajunsă la mama ei, deschide lada cea mare din care se revarsă balauri care le înghid pe amândouă. Astfel, moșul a rămas liniștit cu fiica sa, pe care a căsătorit-o apoi cu un băiat bun și harnic.

4. Comparații la nivel narativ și simbolic

Basmul *Fata moșului cea cu minte* cuprinde 1373 de cuvinte, iar textul *Fata babei și fata moșneagului* se constituie din 2361 de cuvinte, Creangă dovedind, și de această dată, o mai mare capacitate creatoare, prezentând cam aceleași evenimente în mai multe cuvinte (deci, cu aproximativ 1000 mai multe decât cele folosite de Ispirescu). Putem spune că povestitorul humuleștean are un real talent de prozator, iar basmele sale inspirate din cele ale poporului devin adevărate nuvele: „Basmele lui Creangă – după cum a observat printre cei dintâi Ibrăileanu – sunt, de fapt, niște

nuvele, încât de la ele la Moș Nichifor Coțcariul nu resimțim trecerea într-o altă categorie literară” (Vianu, 1972, p. 292). În același timp, se poate vorbi și despre o superioritate a lui Creangă în ceea ce privește valorificarea mijloacelor artistice, el neîncercând să respecte întocmai șabloanele folclorice, intervenind în moduri originale și neașteptate, trădând de multe ori viziunea mucalitului, gurmandului, moralistului, oratorului, ironicului humuleștean: „Creangă are însă zvâcnituri care dezarmează pe căutătorii *întorsăturilor* stilistice, dinainte cunoscute, sau, o dată cunoscute, previzibile și susceptibile de a fi clasate și puse în serii.” (Cioculescu, 1966, p. 195). Dacă avem în vedere textele *Fata moșului cea cu minte* și *Fata babei și fata moșneagului*, opere ce aparțin celor doi scriitori supuși analizei, putem descoperi cu o relativă ușurință diferențe la nivelul subiectului, la nivel lexical, dar și la nivel stilistic, toate aceste deosebiri evidențiind arta narativă a fiecăruia, dar și intențiile de dincolo de realizarea literară.

(1) Titlurile sunt sugestive și în concordanță cu intențiile artistice și moralizatoare ale celor doi scriitori. La Creangă, accentul este pus pe construcția personajului negativ, un antimodel, asupra căruia vrea să atragă atenția autorul, personaj conturat caricatural, prin tușe acide, tocmai pentru ca acele fete care se regăsesc în imaginea evocată să îndrepte defectele, folosindu-se de modelul dat de fata moșului, exemplificare imediată de moralitate și conduită laudabile. Fata babei, la fel ca și mama sa, stârnește, dacă nu râsul sănătos, măcar un zâmbet ironic sau un rictus dezaprobat din neplăcere. Petre Ispirescu insistă asupra personajului pozitiv, iar fata babei abia de se evidențiază, naratorul neinsistând asupra aventurilor sale pe drumul vieții, mai degrabă un drum al dorinței de înavățire fără efort și scrupule. Personajul lui Ispirescu este lacom, egoist, arogant, invidios, nepriceput, mincinos, ipocrit, leneș și prost, trăsături la care Creangă adaugă și snobismul, șiretenia primitivă, urâtenia, irascibilitatea, prefăcătorie, demagogia, hoția, încăpățânarea, laudăroșenia, ireverența, ursuzenia. Antimodelul este foarte util, fie că e luat din viața reală, fie din literatură, deoarece omul trebuie să învețe pe tot parcursul vieții sale, iar valorile morale sunt mult mai bine evidențiate prin contrastul evident dintre personajele antitetice. În textele de tip basm se regăsesc din abundență astfel de elemente cu rol educativ, scriitorul fiind conștient tot timpul de importanța mesajului transmis, tocmai de aceea se merge deseori în dezvoltarea subiectului pe șablonul antitezei pozitiv/ negativ, astfel încât orice lector să desprindă cu ușurință morală, dar, în același timp, să internalizeze învățătura, ca și cum ar fi în fața unei reprezentări de teatru forum cu modele și antimodele, fiind evidentă alegerea potrivită. Creangă construiește mult mai bine structura antitetică amintită, anunțând această intenție încă din titlu, în timp ce

Ispirescu evidențiază valorile pozitive reprezentate de „fata moșului” care are minte, este cuminte, este caracterizată prin toate acele trăsături demne de laudă în societatea patriarhală în care bărbatul era disprețuit dacă la el în gospodărie „cânta găina”.

(2) Dacă Ion Creangă nici nu mai folosește o formulă de încheiere la sfârșitul basmului, Petre Ispirescu respectă întocmai tiparul: „Iar eu încălecai p-o șea etc.” (Ispirescu, 1997, p. 215), dar mai și atrage atenția cititorului cu privire la faptul că mulți se pot identifica în ipostazele personajelor despre care a făcut povestire: „Cine nu crede să facă bine să se uite împrejur, și va vedea multe de aceste case.” (Ispirescu, 1997, p. 215). Se sugerează faptul că pot exista case în care se trăiește în armonie și pace, ca în cea a proaspeților căsătoriți, dar și familii în care există discordie, certuri, mânie, invidie, dușmănie.

(3) Cățelușa întâlnită pe drum de fetele din opera lui Creangă este un element de noutate față de ceea ce întâlnesc în drumul lor fetele din textul lui Ispirescu (cuptor, fântână, grădină), inspirând o valență mitică a conexiunilor culturale realizate. Câinele este un animal mitologic, a cărui simbolistică trimite cu gândul la funcția de psihopomp, el călăuzind sufletele, păzind spațiile de trecere dintr-o lume în alta, punând piedici sau oferind ajutor, sacrificându-se pentru stăpân, ajutând la vindecare sau cauzând moartea. În contextul basmului *Fata babei și fata moșneagului*, fiind primul element întâlnit în cale la plecarea de acasă, cățelușa ar putea fi chiar un alter-ego al fetei: ipostaza ei la plecarea pe drumul vieții, înainte de inițiere, de probe, și ipostaza ei la întoarcere: fata moșului trece cu brio probele, se întoarce puternică și demnă de laudă, capabilă a-și purta „salba de galbeni”, în timp ce fata babei rămâne aceeași, nu evoluează, este incapabilă să aleagă ceea ce e mai bun din drumul vieții, nu își valorifică abilitățile, nu își cizelează firea și caracterul. Cu toate acestea, G. I. Tohăneanu scoate din calcul în interpretarea sa influențele livești în opera lui Creangă, el notând acest aspect în introducerea la *Stilul artistic al lui Ion Creangă*, intitulată *Cuvânt-înainte*: „Excluzând, fără niciun dubiu, ipoteza influențelor livești (de aceea am și evitat, pe cât mi-a fost cu putință, *paralelisme*), putem aprecia că expresia lingvistică și stilistică – atât de originală – din opera lui Creangă reprezintă rezultatul unei intuiții artistice infailibile și învederează pe prozatorul genial, stăpânind subțirile artei celei mai pretențioase și mânuindu-le cu o siguranță și cu o dezinvoltură pentru care niciun epitet nu este superlativ.” (Tohăneanu, 1969, p. 9).

(4) Fata moșului folosește din plin experiența de viață pe care i-o oferă drumul, ea întorcându-se acasă îmbogățită, maturizată, gata pentru inițierea finală, cea erotică,

reprezentată de căsătorie, după care se poate considera om deplin, adult capabil a-și trăi viața pe cont propriu. Fata babei este un personaj liniar: ea nu se îmbogățește spiritual pe parcursul drumului, rămâne la fel de nepricepută, obtuză și rea, urâtă sufletește și trupește, tocmai de aceea fiind destinată pieirii. Lumea nu are nimic de câștigat în urma existenței unor altfel de oameni care cad pradă propriilor balauri, propriilor idealuri meschine și scopuri josnice, indivizi care nu au scrupule, sunt lipsiți de empatie, urmăresc doar propriul confort indiferent de ceea ce se întâmplă în jurul lor, de câtă suferință există sau provoacă. Exemplificarea atât de expresivă și evidentă a valorilor umane, ca în operele pictorilor naivi, fără încifrări metaforice complicate, duce la un puternic impact asupra cititorului mai mult sau mai puțin naiv, el învățând, conștientizând, sau reamintindu-și să fie cu adevărat om.

(5) În conturarea antitetică a celor două personaje feminine putem aduce în discuție și ceea ce Radu Părpăuță numea „binomul fertil-nefertil” (Părpăuță, 2015, p. 66), deoarece fata moșului este capabilă de a procrea și de a îngriji, în timp ce fata babei este incapabilă să creeze ceva pentru că este prea leneșă, prea egoistă; deci, în imposibilitatea de a îngriji o altă ființă, așa cum dovedește și în urma întâlnirilor de pe drumul său. În timp ce fata moșului „regenerează, primenește, dă o nouă viață celor ale lumii” (Părpăuță, 2015, p. 67), fata babei „este batjocorită de narator, care ne oferă astfel indiciul sterpăturii” (Părpăuță, 2015, p. 66). Tânăra harnică și altruistă are virtuți regeneratoare, se caracterizează prin fertilitate, aspecte anunțate prin gesturile și actele sale, dar și prin faptul că ajunge să fie soția unui om bun și harnic, în timp ce „Fata babei nu face toate aceste lucruri, lasă părul neroditor, fântâna secată și uscată și toate celelalte, simboluri ale uscăciunii și nerodirii proprii. În consecință, e mâncată de balauri laolaltă cu mumă-sa, altă *hoască* din șiragul de babe absolute și negerminative ale lui Creangă.” (Părpăuță, 2015, p. 67).

(6) Creangă este mult mai precis, dă detalii, în timp ce Ispirescu este mai vag, nu insistă prea mult asupra elementelor care sugerează bunăstarea, bogăția, lăcomia omului, ci mai degrabă asupra unor aspecte care inspiră viața, supraviețuirea, păstrarea și aprecierea valorilor tradiționale (ii, catrințe din mătase și aur). Este sugestivă partea în care fata se întoarce spre casă și întâlnește pe rând: cuptorul „plin de plăcinte crescute și rumenite”, fântâna „plină până-n gură cu apă limpede cum îi lacrima, dulce și rece cum îi gheața”, părul „încărcat de pere, galbene ca ceara, de coapte ce erau, și dulci ca mierea” (Creangă, 2018, p. 141). Oricărei persoane i s-ar face poftă instantaneu la auzul/lectura unei astfel de înșiruiți de bogății culinare care evocă plăcerile lumești ale autorului: „La masă Creangă nu mânca mai mult decât o oală de găluște făcute cu păsat de mei și cu bucăți de slănină, o găină friptă pe țigla de lemn și undită cu mujdei de usturoi, iar pe

deasupra șindilea cu o strachină de plăcinte moldovenești, zise *cu poalele în brâu*, însă ca băutură el se mulțumea cu o cofiță de vin amestecat cu apă.” (Ioan S. Ionescu, *Din glumele lui Ion Creangă*, apud Popescu-Sireteanu, 1981). Gurmandul Creangă nuanțează de parcă el însuși s-ar fi aflat în fața acelor bunătăți pe care le consuma cu o plăcere pantagruelică în viața reală, ca și cum basmul se muta în realitate, iar „Mesele frugale sunt o raritate la Creangă, cauzate fiind, de pildă, de intemperiiile trecătoare.” (Părpăuță, 2015, p. 24).

(7) Pe de altă parte, credinciosul, religiosul și (aproape) ascetul Ispirescu nu vorbește despre plăcinte calde, ci despre „o azimă caldă”, puțul oferă numai „apă rece”, grădina dă „poame coapte” (Ispirescu, 1997, p. 214), elemente care sugerează doar potolirea nevoilor imediate, supraviețuirea, nu excesul, nu ispita. Chiar utilizarea termenilor „plăcinte” (Creangă, 2018, p. 141) și „azimă” (Ispirescu, 1997, p. 214) poate contura foarte bine diferența dintre cei doi scriitori: Creangă este plin de conținut, de expresivitate, de umor, în timp ce Ispirescu vrea să redea o poveste cât mai aproape de varianta auzită, cât mai corect și cu un mesaj cu încărcătură etică. Tocmai de aceea stilul humuleșteanului este savuros, plin de sevă, interpretabil, determinând reacții active din partea cititorilor (de simpatie, de antipatie, acord, dezacord, râs, empatie), pe câtă vreme cel al munteanului este arid, lipsit de farmec, cititorul fiind mai degrabă un martor care trebuie să preia întocmai întâmplările prezentate oarecum schematic. Vianu consideră că originalitatea lui Creangă pleacă de la o deosebit de mare capacitate a scriitorului de a „individualiza atitudinile, gesturile și tipurile”(Vianu, 1973, p. 290), de la faptul că „umanizează fantasticul” (Vianu, 1973, p. 291).

(8) O altă diferență ușor de remarcat este întâlnirea fetei cu bătrâna în slujba căreia intră și care îi cere să aibă grijă de casă și de copii: Sfânta Duminică, în textul lui Creangă, Sfânta Vineri, în basmul lui Ispirescu, femei singure, bătrâne, cu vârstă nedefinită / eterne, care trăiesc în asceză, izolate de restul lumii. Ambele sunt adaptări autohtone ale unor zeițe: Sfânta Duminică este stăpâna celorlalte zile ale săptămânii – ea personifică ziua întâi, o bătrână altruistă, empatică, gata mereu să sară în ajutor; Sfânta Vineri este Venera (*veneris dies > vineri*), o bătrână rea care pedepsea femeile ce nu se supuneau regulilor impuse în ziua ei de sărbătoare. Între ele trece Apa Sâmbetei, iar, de multe ori, acestea apar alături de Sfânta Miercuri, cealaltă zi de post din săptămână, toate simbolizând și trecerea timpului, călătoria inițiativă, posibilitatea rătăcirii. De multe ori, ca și în cazul basmelor *Fata moșului cea cu minte* și *Fata babei și fata moșneagului*, Sfintele se schimbă între ele, în cea mai veche variantă a poveștii se pare că apărea Sfânta Sâmbătă, care a căzut în

dizgrație odată ce și-a pierdut sacralitatea. „Zilele sfinte joacă roluri secundare în câteva basme. Fata moșneagului cea cuminte intră servitoare la Sf. Vineri în majoritatea covârșitoare a variantelor, mai rar la Sf. Duminecă. Într-o singură variantă, fata, alergând după ghem, ajunge la Sf. Sâmbătă, care o pune să-i îngrijească lighioanele. Ea e răsplătită cu lada cea mai urâtă, dar plină de bogății (haine de aur, galbeni sau vite nenumărate), pe când fata leneșă a babei primește o ladă plină de pietre sau de lighioane care o sfâșie.” (Bârlea, 1976, p. 454).

Elemente specifice lui Ion Creangă	Elemente comune	Elemente specifice lui Petre Ispirescu
<ul style="list-style-type: none"> • Un bărbat bătrân și văduv are o fată; • Moșul este convins de babă și își gonește fata de acasă; • Fata cea harnică pleacă la rugămintea tatălui, iar în drum întâlnește o cățelușă, un păr înflorit, o fântână, un cuptor, casa Sfintei Duminiți; • Pentru a ajunge la Sfânta Duminiță trece printr-un codru întunecos; • Sfânta Duminiță o primește cu blândețe pe fată; • Fata moșului consideră că Dumnezeu i-a îndreptat pașii către casa Sfintei Duminiți; • Fata trebuie să aleagă o ladă din podul casei Sfintei Duminiți; • Alege lada cea mai veche și mai urâtă; • Primește plăcinte din partea cuptorului; • Fântâna îi oferă și două pahare din argint; • Părul îi dă fructe coapte; • Cățelușă îi dăruiește salba de galbeni; • Din ladă au ieși 	<ul style="list-style-type: none"> • Un moș și o babă, care au mai avut o căsătorie anterioară, trăiesc împreună; • Baba are o fată urâtă, leneșă, rea; • Moșul are o fată frumoasă, harnică, bună; • Fata moșului muncește și pentru fata babei; • Fata cea harnică este exploatată de mama vitregă; • Cele două femei rele, mamă și fiică, o vorbesc de rău pe fata moșului cea sârguincioasă; • Femeia dorește să scape de fata vitregă; • Bărbatul este manipulat de soție; • Fata cea harnică e nevoită să plece la drum; • Întâlnirea cu elementele care au nevoie de îngrijire; • Efortul altruist depus de fată pentru îngrijirea celor în nevoie; • Fata întâlnește o Sfântă; • Fata caută un stăpân la care să intre în slujbă; • Sfânta a plecat la biserică; • Fata moșului slujește cu dăruire, îngrijește bine copiii Sfintei; • Copiii Sfintei sunt balauri, jivine mari și mici; • Fata alege drept răsplătă o 	<ul style="list-style-type: none"> • Moșul și baba sunt împreună de la începutul acțiunii operei; • Mama vitregă stinge focul din vatră pentru a o învinui pe fiica moșului; • Fata cea harnică pleacă să caute o sursă de foc; • În căutarea focului întâlnește grădina, puțul, cuptorul, casa Sfintei Vineri; • Sfânta Vineri o avertizează pe vizitatoarea sa: dacă nu e om bun, va fi sfâșiată de cățelușă sa cu dinții de fier și cu măselele de oțel; • Fata intră în slujba Sfintei Vineri de frică să se mai întoarcă acasă la mama vitregă fără foc; • Sfânta Vineri o pune pe fată să o caute în cap; • Fata trebuie să aleagă o ladă dintre cele care curg pe o apă din fața porții; • Alege o cutie mică și necioplită; • Primește o anzimă caldă din partea cuptorului; • Grădina îi oferă poame coapte; • În ladă au găsit

<p>herghelii de cai, cirezi de vite, turme de oi;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fata babei se oferă să plece la drum; • Fata babei ajunge la casa Sfintei Duminici; • Alege o ladă din pod; • Alege lada cea mai nouă și mai frumoasă dintre toate; • Moșul și-a măritat fata după un om bun și harnic. 	<p>cutie/ ladă modestă;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Drumul de întoarcere acasă; • Răsplata primită din partea elementelor îngrijite la plecare; • Întoarcerea acasă la tatăl care se bucură de sosirea fetei; • Invidia babei și a surorii vitrege; • Plecarea la drum a fetei babei; • Fata babei întâlnește elementele care au nevoie de ajutor; • Refuzul fetei leneșe de a ajuta; • Fata babei consideră că este sub demnitatea ei să muncească, să își murdărească mâinile; • Fata babei ajunge la casa Sfintei; • Sfânta merge la biserică; • Proasta îngrijire oferită copiilor Sfintei; • Sfânta o răsplătește cu o ladă, în ciuda lipsei de cuviință a fetei; • Fata babei pleacă spre casă; • Fata babei nu primește nimic din partea elementelor pe care le-a ignorat la plecarea de acasă; • Balaurii din ladă le înghit pe cele două femei rele; • Fata moșului s-a măritat. 	<p>mărgăritare, pietre prețioase, ii și catrințe de mătase cusute cu fir de aur;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Baba o trimite pe fiica sa la drum; • Fata babei ajunge la casa Sfintei Vineri; • Sfânta Vinere o pune pe fată să o caute în cap; • Alege o ladă de pe apa care curgea prin fața casei Sfintei Vineri; • Alege lada cea mai mare și mai frumoasă pe care o vede; • Satul este înspăimântat de pățania femeilor; • Fata moșului s-a măritat cu unul dintre cei mai frumoși flăcăi ai satului; • Veselia de la nunta fetei moșului.
---	--	---

5. Inventarul frazeologic din basmele *Fata moșului cea cu minte* (de Petre Ispirescu) și *Fata babei și fata moșneagului* (de Ion Creangă)

Am întocmit liste ordonate alfabetic, incluzând atât expresiile, cât și locuțiunile. (În acest scop, am utilizat aceste ediții: Ispirescu, 1997, și Creangă, 2018; în inventarele de mai jos, cuprinzând frazeologisme ordonate alfabetic, dimpreună cu atestările aferente, voi preciza doar paginile la care voi face trimitere).

5.1. Petre Ispirescu, *Fata moșului cea cu minte* (inventar frazeologic)

[A] *a avea trebuință de* – „întrebă dacă nu cumva are trebuință de o slujnică” (p. 214); „îi răspunse că are trebuință de o asemenea fată;” (p. 214); *a băga de seamă* – „și fiecare om băgă de seamă că asta vine de la răsplătirea dumnezeiască.” (p. 215); *a cădea păcatul pe cineva* – „A doua zi, dis-de-dimineată, se scoală fata să facă focul, fiindcă tot pe ea cădea păcatele; dară foc nu mai găsi în vatră.” (p. 213); *a căuta de ceva/ de cineva* – „și toți răspunseră că n-a fost băgat de seamă dacă a lipsit ea de acasă; așa de bine au fost căutați.” (p. 214); *a cere o fată (de la tatăl său)* – „Fata moșneagului însă se căsători cu un flăcău din cei mai frumoși ai satului, care o ceru de la tată-său și o luă de soție.” (p. 215); *a da de căpătâi* – „intră în casă și văzu o arababură de nu-i mai da nimeni de căpătâi.” (p. 215); *a da de mâncare* – „treaba ce are să facă dimineța este să dea de mâncare puilor ce-i avea în curte” (p. 214); *a da peste* – „Mai încolo dete peste un puț” (p. 213); „dete peste un cuptor” (p. 213); „dete peste o căscioară” (p. 213); „Și plecă mai departe și se duse până ce dete și peste cuptor” (p. 214); *a da voie cuiva să* – „fă bine și-mi dă voie să mă duc” (p. 214); *a face focul* – „A doua zi, dis-de-dimineată, se scoală fata să facă focul” (p. 213); *a fost odată ca niciodată* – „A fost odată ca niciodată etc.” (p. 213); „a fost odată” (p. 213); *a-i crește inima de bucurie* – „iară lui îi creștea inima de bucurie.” (p. 214); *a-i căuta în cap cuiva* – „Du-te, fata mea; dară mai-nainte caută-mi în cap” (p. 214); „pe care ți-o plăcea ca s-o iei, alege; iară până atunci să-mi cauți în cap.” (p. 215); *a-i fi frică de* – „După ce intră, fiindu-i frică de mumă-sa vitregă să nu o bată” (p. 214); *a-i lăsa gura apă* – „iară când trecu pe la grădină, îi lăsa gura apă și nu putu nici să se umbrească puțin de arșița soarelui.” (p. 215); *a-i merge/ a i se duce cuiva vestea /și povestea* – „A fost odată un om bătrân care avea o fată mare, de se dusesse vestea în lume de vrednicia ei.” (p. 213); *a i se face dor de* – „Maică Sântă Vinere, mi s-a făcut dor de părinți” (p. 214); „Maică Sântă Vinere, mi s-a făcut dor de părinți” (p. 215); *a i se urâ* – „dă-mi dreptul meu, căci mi s-a urât aci, să mă duc acasă.” (p. 215); *a încăleca pe-o șea* – „Iar eu încălecai p-o șea etc.” (p. 215); *a lua de soție* – „Fata moșneagului însă se căsători cu un flăcău din cei mai frumoși ai satului, care o ceru de la tată-său și o luă de soție.” (p. 215); *a mânca laur* – „Da' ce! am mâncat laur ca să mă ostenesc eu cu tine până să te sleiesc?” (p. 214); *a nu avea răbdare* – „n-avu răbdare, ci chemă pe mumă-sa la o parte și-i zise să facă pe unchiaș și pe fie-sa să iasă afară.” (p. 215); *a nu fi zi lăsată de Dumnezeu să nu...* – „Nu era ziuliță lăsată de Dumnezeu să nu se certe cu el, ca să-și gonească copila” (p. 213); *A (nu mai) mânca (pâine și sare) dintr-un talger (sau dintr-un blid) cu cineva* – „Dacă nu-ți

vei duce fata de aici, pâine și sare pe un taler cu tine nu mai mănânc.” (p. 213); *a nu mai putea răbda de foame* – „ea nu mai putea răbda de foame.” (p. 215); *a nu zice (nici) pis* – „Biata fata unchiașului torcea, țesea, făcea pâine, mătura și scutura fără să zică nici pis!” (p. 213); *a o lua într-o direcție/ într-acolo* – „se coborî de pe acoperiș și o luă într-acolo.” (p. 213); *a se apuca de* – „Se apucă fata de lucru numaidecât și cum isprăvi, îndată plecă.” (p. 213); „Se apucă fata de lucru numaidecât” (p. 213); *a se codi* – „Bietul om se cam codea;” (p. 213); *a se da jos* – „tocmai când era să se dea jos” (p. 213); *a se uita în toate părțile* – „se uită în toate părțile, doară va vedea încotrova vreo zară de foc” (p. 213); *a-și căuta de drum* – „Fata lipi și șterse cuptorul și-și căută de drum.” (p. 213); *a-și lua ziua bună* – „Fata unchiașului își luă ziua bună, plecă cu cutia la suptioară” (p. 214); **[C]** *ce să vadă?* – „Dar ce să vază înăuntru?” (p. 214); **[D]** *de cu seară* – „dară baba într-o noapte turnă apă pe vatră și stinse focul ce-l învălîse fata unchiașului de cu seară.” (p. 213); *du-te cu Dumnezeu!* – „Ia-l, fata mea, daca n-ai voit să-ți alegi altceva mai frumos, și du-te cu Dumnezeu.” (p. 214); **[F]** *fel de fel de* – „să vezi că o să curgă o apă pe dinaintea casei și o să aducă fel de fel de cutii, de tronuri și de lăzi;” (p. 214); „o să treacă o apă dinaintea porțiței, aducând fel de fel de lucruri;” (p. 215); **[Î]** *în cele din urmă* – „În cele din urmă, zise fata cea leneșe;” (p. 215); *în ziua de azi* – „și trăiesc în fericire până în ziua de azi.” (p. 215); **[L]** *la subțioară* – „Fata unchiașului își luă ziua bună, plecă cu cutia la suptioară” (p. 214); **[M]** *mamă vitregă* – „fiindu-i frică de mumă-sa vitregă să nu o bată” (p. 214); *merge ce merge/ merse ce merse* – „Merse ce merse și dete peste un cuptor” (p. 213); **[N]** *nu cumva* – „întrebă daca nu cumva are trebuință de o slujnică” (p. 214); **[O]** *om bun* – „daca e om bun să între, daca nu, să nu vie” (p. 214); „- Om bun, răspunse fata.” (p. 214); **[P]** *pe cât face (ceva)* – „Maică Sântă Vinere, iată că mi-am ales lucru pe cât face slujba mea.” (p. 214); **[Z]** *zdrobit la inimă de mâhnire* – „Fata ajunsese acasă și găsi pe tată-său zdrobit la inimă de mâhnire;” (p. 214).

5.2. Ion Creangă, *Fata babei și fata moșneagului* (inventar frazeologic)

[A] *a apuca de obraz* – „căci îndată o apucau de obraz baba și cu fică-sa” (p. 138); *a avea parte să* – „dar credeți c-a avut fata parte să guste vro una?” (p. 143); *a avea trecere/ a nu avea trecere* – „dar acum apucase a cânta găina la casa lui, și cucoșul nu mai avea nici o trecere;” (p. 138); *a căpăta lapte de la o vacă stearpă* – „știind că mai ușor ar pute căpăta cineva lapte de la o vacă stearpă decât să te îndatorească o fată alintată și leneșă, au lăsat-o să-și urmeze drumul în pace” (p. 14); *a căuta pe cineva la boală* – „Iară la gât purta o salbă de galbeni pe care a dat-o fetei, ca

mulțumită pentru că a căutat-o la boală.” (p. 141); *a cânta găina cucoșește* – „Cucoșii cântau acum pe stâlpii porților, în prag și în toate părțile; iar găinile nu mai cântau cucoșește la casa moșneagului, să mai facă a rău;” (p. 143); *a cânta găina în casă* – „dar acum apucase a cânta găina la casa lui, și cucoșul nu mai avea nici o trecere;” (p. 138); *a da pestel/ a da de* – „Dumnezeu știe peste ce soiu de smânță de oameni îi da;” (138); „des-diminează, trecând printr-un codru întunecos, dă de-o poiană foarte frumoasă” (p. 140); *a face a rău* – „iar găinile nu mai cântau cucoșește la casa moșneagului, să mai facă a rău;” (p. 143); *a fi bătut cu lopata* – „Când prin dreptul părului, nu-i vorbă, că parcă era bătut cu lopata de pere multe ce avea” (p. 143); *a fi bun la inimă* – „Fata moșneagului însă era frumoasă, harnică, ascultătoare și bună la inimă.” (p. 137); *a fi fata mamei* – „dar, pentru că era fata mamei, se alinta cum s-alintă cioara-n laț” (p. 137); *a fi rău de gură* – „iaca ce-mi tot spune mă-ta de tine: că n-o ascuți, că ești rea de gură și innărvită...” (p. 138); *a fi rău (câinos, negru) la inimă/ a fi fără inimă* – „Fata babei era slută, leneșă, țâfnoasă și rea la inimă;” (p. 137); *a fi vai și amar de pielea cuiva* – „căci altfel ar fi fost vai ș-amar de pielea ei” (p. 137); *a-i cădea coada de ...* – „Fata, care știa că de făcut treabă nu mai cade coada nimănui, își suflecă mânicile, călcă lut și lipi cuptiorul” (p. 139); *a-i fi mai mare dragul să...* – „Îl humui și-l griji, de-ți era mai mare dragul să-l privești!” (p. 139); *a i se face milă de* – Atunci fetei i se făcu milă și, luând cățelușă, o spală și-o îngriji foarte bine.” (p. 139); *a-i umbla (a-i merge, a-i toca, a-i bate) gura ca o meliță* – „gura babei umbla cum umblă melița” (p. 138); *a i se umple inima de bucurie* – „Moșneagul, când a văzut-o, i s-a umplut ochii de lacrimi și inima de bucurie.” (p. 141); *a-i tihni ceva* – „a ajuns ea și acasă, la mă-sa, dar și aici nu le-au ticnit bogăția.” (p. 143); *a încerca în spatele cuiva cu corciova, dacă-i copt malaiul* – „moșneagul a rămas pleșuv și spetit de mult ce-l netezise baba pe cap și de cercat în spatele lui cu cociorva, dacă-i copt malaiul.” (p. 143); *a încreți sprâncenele* – „Sfânta Duminică cam încrețește din sprincene, dar n-are încotro.” (p. 141); *a lăsa greul pe cineva* – „se alinta cum s-alintă cioara-n laț, lăsând tot greul pe fata moșneagului.” (p. 137); *A-l împinge (sau a-l îndemna, a duce) pe cineva păcatul (sau păcatele) să...* (sau de...) – „ș-apoi, ia să-l fi pus păcatul să se întreacă cu didiochiul;” (p. 138); *a merge cât merge* – „Merge și ea cât merge, tot pe acest drum, pe unde fusese fata moșneagului;” (p. 142); *a merge/ a fugi de-i pârâie (sfârâie) călcâiele* – „și mergea de-i pârâiau călcâiele, de frică să nu se răzgândească Sfânta Duminică” (p. 143); *a netezi pe cineva pe cap* – „moșneagul a rămas pleșuv și spetit de mult ce-l netezise baba pe cap și de cercat în spatele lui cu cociorva, dacă-i copt malaiul.” (p. 143); *a nu avea ce face* – „Își mușca fata acum degețelele mămucuței și ale tătucuței de ciudă și de rușine, dar n-avea ce face.” (p. 143); *a nu avea încotro* – „Sfânta Duminică cam încrețește din

sprincene, dar n-are încotro.” (p. 141); *a nu fi chip să* – „s-o trimită la slujbă, unde știe, că nu-i de chip s-o mai ție;” (p. 138); „nu este chip să mai stai la casa mea ;” (p. 138); „Apoi bucatele le-au făcut afumate, arse și sleite, de nu mai era de chip să le poată lua cineva în gură...” (p. 142); *a nu fi vorbă/ nu-i vorbă/ mai e vorbă* – „La fântână, așisderea: păhăruțele de argint, nu-i vorbă, erau, și fântâna plină cu apă până-n gură;” (p. 143); *a nu mai avea zile multe* – „iar găinile nu mai cântau cucoșește la casa moșneagului, să mai facă a rău; c-apoi atunci nici zile multe nu mai aveau.” (p. 143); *a nu-și strânge picioarele* – „Cât era ziuica de mare, nu-și mai strângea picioarele;” (p. 137); *a o duce cum o duce* – „căci la casa mea tot ai dus-o cum ai dus-o: c-a fost și mila părintească la mijloc!” (p. 138); *a pierde nădejdea în Dumnezeu* – „cu toate aceste, nu-ți pierdu nădejdea în Dumnezeu” (p. 139); *a porni în lume/ a se duce/ a fugi/ a pleca în lume/ în lumea largă* – „pornește în toată lumea, depărtându-se de casa părintească fără nici o nădejde de întoarcere!” (p.139); *a prinde bine* – „Fată frumoasă și harnică, fie-ți milă de mine și mă îngrijește, că ți-oiu prinde și eu bine vrodată!” (p. 139); „Fată frumoasă și harnică, grijește-mă și curăță-mă de omizi, că ți-oiu prinde și eu bine vrodată!” (p. 139); „Fată frumoasă și harnică, lipește-mă și grijește-mă, că ți-oiu prinde și eu bine vrodată!” (p. 139); *a pune mâinile pe piept* – „Cel-de-sus știe câte-am tras de când mama care m-a făcut a pus mâinile pe piept!” (p. 140); *a rămâne liniștit din partea cuiva* – „Iar moșneagul a rămas liniștit din partea babei și avea nenumărate bogății;” (p. 143); *a rămâne opărit (de ciudă)* – „Iară baba a rămas opărită și nu știa ce să facă de ciudă.” (p. 141); *a rămâne pe-a cuiva* – „trebuia numai decît să rămâie pe-a lor.” (p. 138); *a rămâne pleșuv* – „Numai atâta, că moșneagul a rămas pleșuv și spetit de mult ce-l netezise baba pe cap și de cercat în spatele lui cu cociorva, dacă-i copt malaiul.” (p. 143); *a se alinta ca cioara în laț* – „dar, pentru că era fata mamei, se alinta cum s-alintă cioara-n laț” (p. 137); *a se duce în plata Domnului* – „ci i-a spus să se suie în pod, să-și aleagă de-acolo o ladă, care i-a plăcea, și să se ducă în plata lui Dumnezeu.” (p. 142); *a se face nevăzut* – „și apoi s-au făcut bălaurii nevăzuți cu ladă cu tot.” (p. 143); *a se întrece cu deochiul* – „ș-apoi, ia să-l fi pus păcatul să se întreacă cu didiochiul;” (p. 138); *a se scobi în dinți* (ironic) – „dar credeți c-a avut fata parte să guste vro una? Nu, căci părul s-a făcut de-o mie de ori mai înalt de cum era, de-i ajunsese crengile în nouri! Ș-atunci... scobește-te, fata babei, în dinți! ” (p. 143); *că a se uita în coarnele cuiva/ a căuta cuiva în coarne* – „Moșneagul, fiind un gură-cască, sau cum îți vrè să-i ziceți, se uita în coarnele ei” (p. 138); *a se umple de bucurie* – „și când a venit Sfânta Dumnică de la biserică și a văzut copiii lăuți frumos și toate trebile bine făcute, s-a umplut de bucurie” (p. 140); *a se usca de sete* – „apa din fântână într-o clipă a

secat, și fata de sete s-a uscat!” (p. 143); *a șede la masă/ a sta la masă/ a lua masa* – „și după ce-a șezut la masă, a zis fetei să se suie în pod” (p. 140); *a-și căuta de drum/ a-ți vedea de drum* – „Apoi o lăsă acolo și-și căută de drum” (p. 139); „Fata rânește fântâna și-o grijește foarte bine; apoi o lasă și-și caută de drum.” (p. 139); *a-și lua inima în dinți* – „Fata babei atunci și-a luat inima-n dinți și a zis:” (p. 141); *a-și lua ziua bună* – „Apoi, cum se dă jos din pod cu lada, nu se mai duce să-și ieie ziua bună și binecuvântare de la Sfânta Duminică” (p. 142); *a-și mușca degetele de ciudă/ de rușine* – „Își mușca fata acum degetelele mămuței și ale tătuței de ciudă și de rușine, dar n-avea ce face.” (p. 143); *a-și prinde pofta* – „Dar când s-apropie să ieie dintr-însele și să-și prindă pofta, focul o arde și nu poate lua.” (p. 143); *a-și pune mâinile în cap* – „și când a venit Sfânta Duminică de la biserică, și-a pus mâinile-n cap de ceea ce-a găsit acasă.” (p. 142); *a-și pune mintea cu cineva* – „n-a vrut să-și puie mintea c-o sturlubatecă și c-o leneșă de fată ca aceasta;” (p. 142); *a-și urma drumul (în pace)* – „au lăsat-o să-și urmeze drumul în pace” (p. 14); *a umple pe cineva de bogdaproste* – „căci baba și cu fiică-sa îl umplea de bogdaprosti.” (p. 138); **[C]** *ca de la o casă pustie* – „pornește ca de la o casă pustie și se tot duce înainte” (p. 142); *Că e laie, că-i bălaie/ ba e laie, ba-i bălaie* – „că fata lui nu ascultă, că-i ușernică, că-i leneșă, că-i soi rău... că-i laie, că-i bălaie;” (p. 138); *Ce-am vorbit e sfânt* – „ce-i spunea ea sfânt era” (p. 138); *cu orice chip* – „Atunci biata fată, văzând că baba și cu fiică-sa voiesc cu orice chip s-o alunge, sărută mâna tată-său” (p. 138); *cu toate acestea* – „cu toate aceste, nu-și pierdu nădejdea în Dumnezeu” (p. 139); *Cât e ziua/ ziulica de mare* – „Cât era ziulica de mare, nu-și mai strângea picioarele;” (p. 137); *Cel-de-sus* – „și numai Cel-de-sus știe câte-am tras de când mama care m-a făcut a pus mâinile pe piept!” (p. 140); *cu ciudă* – „Și cum zice, pornește cu ciudă, trăsând și plesnind.” (p. 142); „ea le răspundea cu ciudă și în bătaie de joc” (p. 142); *cu bucurie* – „se întoarță spre casa părintească cu bucurie, tot pe drumul pe unde venise.” (p. 141); *cu... cu tot* – „o mulțime de bălauri au ieșit dintr-înșă și pe loc au mâncat pe babă, cu fată cu tot” (p. 143); „și apoi s-au făcut bălaurii nevăzuți cu ladă cu tot.” (p. 143); *cu mare ce* – „cu mare ce a ajuns ea și acasă, la mă-sa, dar și aici nu le-au ticnit bogăția.” (p. 143); *cu mâinile goale* – „Slujește la mine astăzi și fii încredințată că mâne n-ai să ieși cu mâinile goale de la casa mea.” (p. 140); **[D]** *de când mama m-a făcut* – „Cel-de-sus știe câte-am tras de când mama care m-a făcut a pus mâinile pe piept!” (p. 140); *de ciudă* – „Iară baba a rămas opărită și nu știa ce să facă de ciudă.” (p. 141); *de frică* – „și mergea de-i pârâiau călcâiele, de frică să nu se răzgândească Sfânta Duminică” (p. 143); *de parcă n-au mai fost pe lumea asta* – „o mulțime de bălauri au ieșit dintr-înșă și pe loc au mâncat pe babă, cu fată cu tot, de parcă n-au mai fost pe lumea asta, și apoi s-au făcut bălaurii nevăzuți cu ladă cu tot.” (p. 143); *din*

inimă – „Din inimă, bietul moșneag poate c-ar fi mai zis câte ceva;” (p. 138); *din întâmplare* – „Și merse ea cât merse pe-un drum, până ce, din întâmplare, îi ieși înaintea o cățelușă, bolnavă ca vai de capul ei” (p. 139); *Dumnezeu știe!* – „Dumnezeu știe peste ce soi de sămânță de oameni îi da;” (p. 138); **[E]** *era odată* – „Era odată un moșneag ș-o babă;” (p. 137); **[G]** *gură-cască* – „Moșneagul, fiind un gură-cască, sau cum îți vră să-i ziceți, se uita în coarnele ei” (p. 138); **[H]** *hăt și bine* – „Și mănâncă fata la plăcinte, și mănâncă, hăt bine;” (p. 141); **[Î]** *în bătaie de joc* – „ea le răspundea cu ciudă ți în bătaie de joc” (p. 142); *încotro îl îndreaptă Dumnezeu* – „de-aceea du-te și tu încotro te-a îndrepta Dumnezeu” (p. 138); *în pace* – „au lăsat-o să-și urmeze drumul în pace” (p. 14); *în sfârșit* – „ea după găteje prin pădure, ea cu tăbuietul în spate la moară, ea, în sfârșit, în toate părțile după treabă.” (p. 137); „În sfârșit, cu mare ce a ajuns ea și acasă, la mă-sa, dar și aici nu le-au ticnit bogăția.” (p. 143); *în toate părțile* – „ea după găteje prin pădure, ea cu tăbuietul în spate la moară, ea, în sfârșit, în toate părțile după treabă.” (p. 137); „Cucoșii cântau acum pe stâlpii porților, în prag și în toate părțile;” (p. 143); *într-o clipă* – „apa din fântână într-o clipă a secat, și fata de sete s-a uscat!” (p. 143); *în zadar* – „În zadar fata moșneagului spunea în urmă că acela este lucrul mânelor sale;” (p. 138); **[L]** *la deal, la vale* – „Fata moșneagului la deal, fata moșneagului la vale;” (p. 137); *la mijloc/ în mijloc* – „c-a mai fost și mila părințească la mijloc!” (p. 138); **[M]** *mai-mai* – „numai iaca ce dă de-un cuptior nelipit și mai-mai să se risipească.” (p. 139); **[N]** *noroc de la Dumnezeu că...* – „noroc de la Dumnezeu că era o fată robace și răbdătoare;” (p. 137); *numai iaca* – „Nu merse ea tocmai mult, și numai iaca ce vede un păr frumos și înflorit” (p.139); „Și, tot mergând mai departe, numai iaca ce dă de-un cuptior nelipit și mai-mai să se risipească.” (p. 139); „și când s-apropie de acea casă, numai iaca o babă întâmpină pe fată” (p. 140); „Când, mai încolo, numai iaca fântâna grijită de dânsa era plină până-n gură cu apă limpede cum îi lacrima.” (p. 141); **[P]** *pe loc* – „moșneagul pe loc a întinerit, văzând atâtea bogății!” (p. 141); „paharele pe loc s-au cufundat” (p. 143); „o mulțime de bălauri au ieșit dintr-însa și pe loc au mâncat pe babă, cu fată cu tot, de parcă n-au mai fost pe lumea asta, și apoi s-au făcut bălaurii nevăzuți cu ladă cu tot.” (p. 143); *pe lumea asta* – „o mulțime de bălauri au ieșit dintr-însa și pe loc au mâncat pe babă, cu fată cu tot, de parcă n-au mai fost pe lumea asta” (p. 143); *plin până-n gură* – „La fântână, așisderea: păhăruțele de argint, nu-i vorba, erau, și fântâna plină cu apă până-n gură;” (p. 143); *piatră de moară* – „Pentru babă, fata moșneagului era peatră de moară în casă;” (p. 137); *prin străini* – „dar prin străini, Dumnezeu știe peste ce soi de sămânță de oameni îi da;” (p. 138); **[S]** *slab de-i poți număra coastele sau îi numeri coastele de slab ce e* – „o cățelușă bolnavă ca

vai de capul ei și slabă de-i numărăi costele;” (p. 139); *soi rău* (sau *bun*) – „gura babei umbla cum umblă melița: că fata lui nu ascultă, că-i ușernică, că-i leneșă, că-i soi rău...” (p. 138); [V] *Vai de capul ei/lui* – „îi ieși înainte o cățelușă bolnavă ca vai de capul ei” (p. 139); [Z] *zi și noapte* – „Și mergând ea acum zi și noapte” (p. 139).

5.3. Privire de ansamblu asupra inventarului frazeologic

5.3.1. Disponerea cantitativă a frazeologismelor

Inventarul frazeologic evidențiază faptul că Ion Creangă folosește mult mai multe frazeologisme decât Ispirescu, având în vedere și disponerea proporțională a acestora în relație cu dimensiunea/ numărul total de cuvinte. Astfel, Creangă valorifică aproximativ 100 de frazeologisme diferite, dintre care aproximativ 60 sunt verbale, în timp ce Ispirescu se folosește de aproximativ 45 de frazeologisme diferite, dintre care aproximativ 30 sunt verbale. Creangă utilizează de două ori mai multe frazeologisme, aspect ce poate fi ușor explicabil prin raportarea la numărul total de cuvinte: Creangă – 2361 de cuvinte, Ispirescu – 1373 de cuvinte, ceea ce ar putea sugera păstrarea proporției frazeologisme/ dimensiune. Și în acest caz, ca și în alte analize comparative realizate ce au în centrul atenției basmele celor doi scriitori (*Țugulea, fiul unchiașului și al mătușei și Povestea lui Harap-Alb; Porcul cel fermecat și Povestea porcului*), Creangă este cel are are capacitatea de a exprima firesc, elocvent, cu mult farmec același fir narativ, apelând la resursele lingvistice pe care le stăpânește din copilărie și pe care le-a șlefuit odată cu înaintarea în vârstă. Conștient de efectul pe care vrea să îl producă asupra cititorului, povestitorul humuleștean urmărește captarea atenției, provocarea suspansului, dar și muzicalitatea: „Caracterul vorbit al limbii lui Creangă se datorează, în mare măsură, expresiilor idiomatice (adică specifice unui anumit idiom sau grai). Faptul că cititorul obișnuit nu le sesizează se explică prin caracterul lor fix și prin frecvența deosebită în limba de toate zilele. Folosite, în mod obișnuit, ca niște formule gata făcute, atât ca formă, cât și ca înțeles, sunt preluate de vorbitorii din limba comună, fără să li se analizeze sensul fiecărui termen în parte. Dacă astfel de îmbinări lexicale care la origine au fost grupuri sintactice sunt analizate cu atenție, se constată că au valoare de comparații sau metafore pe care vorbitorul din popor le-a folosit pentru a sugera mai plastic unele sensuri abstracte.” (Nicolescu, 1971, p. 200). Petre Ispirescu este mult mai concentrat asupra textului, se apleacă asupra subiectului și vrea să fie credibil, dar și să păstreze autenticitatea, opera culeasă intenționând a purta cu sine farmecul

popular, mai puțin intervenția culegătorului. Poate că tocmai aici are de pierdut acesta din urmă, din cauza acribiei de care a dat dovadă tot timpul culegătorul muntean, un om sobru, atent la detalii, minuțios și corect, ferindu-se de a-și asuma paternitatea operelor culese, știind că sunt texte populare de care el doar s-a îngrijit, fiind atent să păstreze cât mai mult din zicerea originală, pe care a cosmetizat-o pentru a o putea face publicabilă.

5.3.2. Frazeologisme repetate

Atât Ion Creangă, cât și Petre Ispirescu au apelat de mai multe ori la anumite frazeologisme. Astfel, Creangă apelează mai des la următoarele grupuri de cuvinte: *a da peste/ a da de* (de 2 ori), *a nu fi chip să* (de 3 ori), *a prinde bine* (de 3 ori), *a-și căuta de drum/ a-ți vedea de drum* (de 2 ori), *cu ciudă* (de 2 ori), *cu... cu tot* (de 2 ori), *în sfârșit* (de 2 ori), *în toate părțile* (de 2 ori), *numai iaca* (de 4 ori), *pe loc* (de 3 ori). Ispirescu repetă frazeologisme precum: *a avea trebuință de* (de 2 ori), *a da peste* (de 4 ori), *a fost odată* (de 2 ori), *a-i căuta în cap cuiva* (de 2 ori), *a se apuca de* (de 2 ori), *fel de fel de* (de 2 ori), *om bun* (de 2 ori); primul repetă doar zece grupuri de cuvinte, al doilea, doar șapte. Frazeologismele repetate de Creangă au rol în dinamizarea acțiunii, în crearea unei tensiuni narative, ceea ce duce textul spre povestire și nuvelă, în timp ce principalul rol al celor repetate de Ispirescu este acela de a asigura coerența și structura specifică textului de tip basm.

5.3.3. Frazeologisme comune

În urma comparării celor două inventare de frazeologisme, am identificat doar trei structuri comune, locuțiuni ce sunt utilizate frecvent în ambele zone ale țării, Moldova și Muntenia, elemente care țin de comunicarea cotidiană, chiar de limbajul colocvial din limba română contemporană, neaducând o expresivitate deosebită unei opere literare. Având în vedere și contextul în care sunt publicate, perioada în care exista o mare nevoie de texte românești care să se constituie într-o literatură națională originală, ambii scriitori îndeplinesc un rol important în acest sens: oameni muncitori, ambițioși, cunoscători ai surselor populare, sprijiniți de oameni marcanți în epocă (Ispirescu, de către Nicolae Filimon, B.P. Hasdeu, Moses Gaster, Alexandru Odobescu, Vasile Alecsandri; Creangă, de către Mihai Eminescu, Titu Maiorescu), realizează ceea ce s-a numit realismul popular. Amândoi au încercat să scrie într-o limbă ușor de înțeles pentru o categorie largă de cititori, chiar dacă mai fac apel la regionalisme în scopul păstrării autenticității. Limba română literară muntenizată, aceeași pentru toți românii, indiferent de

principat, se răspândește și devine un obiectiv al oamenilor de cultură, iar aceasta are ca punct de plecare limba poporului, scrierile vechi, operele populare.

Ispirescu	Creangă
<ul style="list-style-type: none"> • <i>a da peste</i> – „Mai încolo dete peste un puț” (p. 213); „dete peste un cuptor” (p. 213); „dete peste o căscioară” (p. 213); „Și plecă mai departe și se duse până ce dete și peste cuptor” (p. 214); • <i>a-și căuta de drum</i> – „Fata lipi și șterse cuptorul și-și căută de drum.” (p. 213); • <i>a-și lua ziua bună</i> – „Fata unchiașului își luă ziua bună, plecă cu cutia la suptioară” (p. 214); 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>a da peste/ a da de</i> – „Dumnezeu știe peste ce soi de smânță de oameni îi da;” (138); „des-dimineată, trecând printr-un codru întunecos, dă de-o poiană foarte frumoasă” (p. 140); • <i>a-și căuta de drum/ a-ți vedea de drum</i> – „Apoi o lăsă acolo și-și căută de drum” (p. 139); „Fata rânește fântâna și-o grijește foarte bine; apoi o lasă și-și caută de drum.” (p. 139); • <i>a-și lua ziua bună</i> – „Apoi, cum se dă jos din pod cu lada, nu se mai duce să-și ieie ziua bună și binecuvântare de la Sfânta Duminică” (p. 142);

5.3.4. Aspecte deosebite observate

Varianta scriitorului humuleștean este superioară ca realizare artistică, ca originalitate a limbajului și a expresivității, dar nu putem vorbi despre un text original în ansamblul său, deoarece, așa cum rezultă din comparația la nivelul subiectului, Creangă a folosit o sursă folclorică la care a intervenit subiectiv, iar, din această perspectivă, este doar un colportor înzestrat cu darul spunerii. Doar trei frazeologisme comune, frecvente în uz, care nu atrag în mod deosebit atenția, evidențiază faptul că există un anumit farmec al zicerii implicat de talentul de narator al lui Creangă, care ar putea rezulta din expresii precum: *a căpăta lapte de la o vacă stearpă, a cânta găina cucoșește, a cânta găina în casă, a-i umbla (a-i merge, a-i toca, a-i bate) gura ca o meliță, a încerca în spatele cuiva cu corciova, dacă-i copt mălaiul, a merge/ a fugi de-i pârâie (sfârâie) călcâiele, a netezi pe cineva pe cap, a se alinta ca cioara în laț, a se întrece cu deochiul, a se uita în coarnele cuiva/ a căuta cuiva în coarne, a-și mușca degetele de ciudă/ de rușine, a umple pe cineva de bogdaproste, Că e laie, că-i bălaie, de când mama m-a făcut, slab de-i poți număra coastele sau îi numeri coastele de slab ce e.*

Este sigur faptul că Ispirescu și Creangă au fost înzestrați cu o mare capacitate creatoare, ambii au folosit fondul popular pe care l-au avut la dispoziție, dar fiecare și-a conturat diferit universul creației prin cuvinte pe care le-au considerat a fi mai potrivite pentru a crea o lume care să atragă și să convingă cititorul. La fel cum

„vorbitorii care posedă un simț lingvistic deosebit nu întrebuițează cuvintele la întâmplare” (Munteanu, 2013, p. 167), nici cei doi autori de basme nu au ales expresiile întâmplător, iar numărul mic de frazeme comune evidențiază originalitatea fiecăruia în parte, lipsa intenției vreunuia de a-l reproduce pe celălalt, având în vedere faptul că textul lui Creangă a apărut în *Convorbiri literare* (1877), la 15 ani distanță de prima apariție a basmului *Fata moșului cea cu minte* în *Țăranul român* (1862), atunci când a publicat o colecție de șase basme (*Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte, Prâslea cel voinic și merele de aur, Balaurul cel cu șapte capete, Fata de împărat și pescarul, Făt-Frumos cu părul de aur, Fata moșului cea cuminte*), la recomandarea lui Nicolae Filimon.

5.3.5. Utilizarea de frazeologisme asemănătoare

Puține frazeologisme asemănătoare sunt identificate, dar, chiar și așa, se evidențiază nuanța pe care Creangă reușește să o dea frazeologismelor, acestea devenind mai expresive, ilustrând, pe lângă intenția deictică, realizarea metaforică.

Ispirescu	Creangă
<ul style="list-style-type: none"> • <i>a căuta de ceva/ de cineva</i> – „și toți răspunseră că n-a fost băgat de seamă dacă a lipsit ea de acasă; așa de bine au fost căutați.” (p. 214); • <i>a-și căuta de drum</i> – „Fata lipi și șterse cuptorul și-și căută de drum.” (p. 213); 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>a căuta pe cineva la boală</i> – „Iară la gât purta o salbă de galbeni pe care a dat-o fetei, ca mulțumită pentru că a căutat-o la boală.” (p. 141); • <i>a-și urma drumul (în pace)</i> – „au lăsat-o să-și urmeze drumul în pace” (p. 14);

6. Concluzii

Recitind cele două texte, urmărind în mod deosebit utilizarea statistică și artistică a frazeologismelor, ajungem la concluzia evidentă că Ion Creangă este un artist desăvârșit în arta povestirii. Basmul *Fata babei și fata moșneagului* a fost publicat în numărul 6 al revistei „Convorbiri literare”, apărut la data de 1 septembrie 1877, între paginile 212-216, după ce Creangă publicase *Soacra cu trei nurori, Capra cu trei iezi, Punguța cu doi bani, Povestea porcului, Povestea lui Stan Pățitul, Povestea lui Harap-Alb*. Ispirescu a publicat *Fata moșului cea cu minte* cu aproximativ 15 ani înainte să se fi publicat *Fata babei și fata moșneagului*: „Povestit de mama. Publicat pentru întâia oară în «Țăranul român», nr. 25 din 1862. A doua oară în *Legende sau basmele românilor*, Partea I, ediția din anul 1872.” (Ispirescu, 1997, p. 390). La publicarea în „Țăranul român”, Ispirescu însoțește basmul cu o completare intitulată *Învățătura povestii aceștia*, comentariu al culegătorului care subliniază valoarea educativă a operei populare pe care o

consideră o alegorie poetică: „Povestea are ca scop a ne arăta că răbdarea și ascultarea duc pre om totdeauna la bine, când din contra copiii cei alintați nu văd nici un bine pe lume, ba încă adeseori cad în daune care aduc pieirea lor și a părinților lor.” (Ispirescu, 1997, p. 390). Analiza reliefează încă o dată intenția lui Ispirescu de a reda cât mai fidel textele culese, bogăția folclorică românească, dar și de a dovedi rolul lor educativ, subliniind astfel structura morală a fondului popular național. Ispirescu se vrea descoperitorul și conservatorul unei comori naționale, așa cum a subliniat și Vasile Alecsandri în cuvântul adresat lui Ispirescu la publicarea *Legendelor*: „A te interesa de aceste basme feerice este un lucru natural, a le feri de nimicirea la care ar fi expuse cu timpul este o dorință patriotică; însă a ști de a le păstra naivitatea poetică a graiului povestirilor de la șezători este o operă din cele mai meritorii.” (Ispirescu, 1997, p. 3).

Reprezentant al realismului popular, sprijinit de *Junimea* și de Titu Maiorescu, „Creangă povestește basmele poporului în limba lui. Dar de aci înainte apare originalitatea lui Creangă, cu atât mai mare cu cât el a înțeles să și-o limiteze. Întocmai ca artiștii Bizanțului, pictori de icoane, fresce sau mozaicuri, Creangă lucrează în forme și cu mijloace prestabilite, păzite de tradiții, încât originalitatea lui se introduce pe o cale oarecum *subreptice*, pe care numai cunoscătorul o surprinde cu toată limpezimea și ajunge s-o deguste ca pe o savoare discretă.” (Vianu, 1973, p. 290).

Ambii autori de basme, Ispirescu și Creangă, și-au adus o deosebită contribuție la constituirea literaturii române originale și naționale, dar și la realizarea unei limbi literare, idealuri iluministe ale Școlii Ardelene încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Ispirescu întocmește o culegere de „fantastice roduri ale imaginației poporului român” (Vasile Alecsandri, în Ispirescu, 1997, p. 3), dar Creangă rămâne autentic și „trebuie cu grijă ferit de implicația că povestitorul nostru ar fi doar un harnic strângător de producții folclorice – de tipul Ispirescu, de pildă – înzestrat, pe deasupra, și cu darul de a le reproduce aidoma. Dimpotrivă. Creangă supune limba populară – cu ale cărei seve întremătoare el își hrănește substanța expresiei lingvistice a operelor sale – unui lung proces de reelaborare, de filtrare, reținând, până la urmă, numai lamura ei cea fără de moarte.” (Tohăneanu, 1969, p. 8).

Referințe

Bârlea, O. (1976). *Mică enciclopedie a poveștilor românești*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.

Cioculescu, Ș. (1966). *Varietăți critice*. București: Editura pentru Literatură.

- Creangă, I. (2018). *Opere*, Ediție critică, note și variante, glosar de Iorgu Jordan și Elisabeta Brâncuș, prefață de Eugen Simion, Academia Română. București: Fundația Națională pentru Știință și Artă – Muzeul Național al Literaturii Române.
- Ispirescu, P. (1997). *Legende sau Basmele românilor*. București: Editura Fundației Culturale Române.
- Munteanu, Cr. (2013). *Frazeologie românească. Formare și funcționare*. Iași: Institutul European.
- Nicolescu, A. (1971). *Observații asupra limbii scriitorilor români*. București: Editura Albatros.
- Părpăuță, R. (2015). *Creanga prin Creangă*. Iași: Editura Muzeelor Literare.
- Popescu-Sireteanu, I. (1981). *Amintiri despre Ion Creangă*, Antologie și note de Ion Popescu-Sireteanu. Iași: Editura Junimea.
- Propp, V.I. (1970). *Morfologia basmului*. București: Editura Univers.
- Șăineanu, L. (1895). *Basmele române*. București: Lito-tipografia Carol Göbl.
- Tohăneanu, Gh. I. (1969). *Stilul artistic al lui Ion Creangă*. București: Editura Științifică.
- Vianu, T. (1972), *Opere*, vol. 2, *Scriitori români*. București: Editura Minerva.
- Vianu, T. (1973). *Arta prozatorilor români*. București: Editura Eminescu.